

**UNDERVISNING I
FÖRSKOLANS RUTINSITUATIONER**
Spontan eller planerad aktivitet?

TUITION IN PRESCHOOL
Spontaneous or planned activity?

Examensarbete inom pedagogik
Avancerad nivå 15 hp
Vårtermin År 2018

Ida Strandqvist

Handledare: Anita Kjellström
Examinator: Simon Ceder

Resumé

Arbetets art: Examensarbete i pedagogik, avancerad nivå. Högskolan i Skövde

Titel: Undervisning i förskolans rutinsituationer – spontan eller planerad aktivitet?

Sidantal: 37

Författare: Ida Strandqvist

Handledare: Anita Kjellström

Datum: Maj 2018

Undervisningsbegreppet är nytt i förskolan och ett förslag till revidering av läroplanen LPFÖ 98, där undervisning ingår, är lagd. Studiens syfte är att titta på hur undervisning i förskolans rutinsituationer, såsom tambur och matsituation, ser ut samt hur förskollärare förhåller sig till undervisning i förskolan.

Utifrån en aktionsinriktad ansats genomfördes tio observationer av fem förskollärare och sedan intervjuer med dem. Observationerna är sedan relaterade till Doverborg, Pramling och Pramling Samuelssons sju strategier till undervisning samt Pihlgrens fem undervisningsmiljöer. Med stöd utav dem kunde jag synliggöra undervisning i rutinsituationerna.

Observationerna visar att en hel del undervisning förekommer även om den mestadels är spontan före planerad. Det som påverkar undervisningen mycket är förskollärarnas inställning till sitt arbete och förhållningssättet till barnen. Förskollärarnas intervjuer bekräftar innehållet i observationerna och utvecklar sina tankar om undervisningen. Behovet av att reflektera mer kring vad undervisning innebär i förskolan finns men förskollärarnas tankar om undervisning i förskolan var många och kloka.

Nyckelord: Undervisning, förskola, aktionsforskning, förskollärare.

Abstract

Study: Master Degree Project in Pedagogy. University of Skövde

Titel: Tuition in Preschool – Spontaneous or Planned Activity?

Number of pages: 37

Author: Ida Strandqvist

Tutor: Anita Kjellström

Date: May 2018

The teaching concept in preschool is new and a proposition to the revision of the curriculum LPFÖ 98, where teaching is included, is made. The paper's aim is to look at how teaching is performed in the hallways and during food-sessions and how preschool teachers relate to teaching in pre-school.

From an action-research point of view, I made ten observations of five preschool teachers and later through interviews. The observations are then related to Doverborg, Pramling & Pramling Samuelsson's seven strategies of teaching concepts and Pihlgren's five teaching environments. With their support, I could make the teaching strategies visible in these situations.

The observations show a whole lot of teaching even if most of it is spontaneous rather than planned. Things that affected the teaching are the teachers' attitude to their work and approach to the children. The interviews confirm the contents of the observations and develops their thoughts about teaching concepts. There is a need to reflect more about what teaching concepts means in preschool but the preschool teachers' thoughts about teaching concepts in preschool where many and thought through.

Keywords: Teaching concepts, preschool, action-research, preschool teacher

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Syfte och frågeställning	5
1.2 Bakgrund	6
1.2.1 Förskolans pedagogiska historia, omsorg till undervisning.....	6
1.2.2. Undervisningsbegreppet	8
1.2.3 Förskolans läroplan	9
1.2.4 Skollagen.....	9
1.3 Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter	10
1.3.1 Undervisningsmiljöer i förskolan enligt Ann S. Pihlgren	10
1.3.2 Att undervisa barn i förskolan enligt Doverborg, Pramling & Pramling Samuelsson.....	12
1.3.3 Undervisningsbegreppet och dess innebörder uttryckta av förskolans lärare" A. Jonsson P. Williams & I. Pramling Samuelsson	14
2. Metod	14
2.1 Aktionsforskning	14
2.2 Studiens genomförande	16
2.3 Forskningsetik	17
3. Resultat	18
3.1 Observationer tambur	18
3.2 Observationer matsituation	20
3.3 Intervjuer	25
3.3.1 Hur ser förskollärarna på begreppet undervisning	25
3.2.2 Vad tänker förskollärarna efter att vi har gått igenom observationerna angående undervisning.....	25
3.3.3 Anser förskollärarna att tamburen och matsituationen är bra undervisningsmiljöer och iså fall hur?	26
3.3.4 Hur skulle undervisningen i dessa situationer kunna utvecklas.....	27
4. Diskussion	27
4.1 Metoddiskussion	27
4.2 Resultatdiskussion	28
4.2.1 Observationer.....	28
4.2.2 Intervjuer	31
5. Referenser	35
6. Bilagor	36

1. Inledning

1700 talets spädbarn skulle härdas, Luther hade tankar om att uppfostran inte skulle grundas i rädsla och Comenius ansåg att goda, kärleksfulla mödrar skulle fostra sina barn. Pestalozzi älskade människan och menade att brist på kärlek till barnen kunde leda till brottslighet och Fröbel ansåg att barn skulle lära sig tänka som en grund till utveckling. (Simmons-Christensson 1997) Barnträdgårdarna kom till Sverige på 1800 talet och 1968 kom barnstugeutredningen och barnomsorgen blir till heldagsomsorg. Pedagogiska programmet utvecklade förskolan ytterligare och 1 maj 1998 beslutades det om en läroplan för förskolan. (Hammarström-Lewenhagen, 2016) Varje utveckling är en produkt av sin tid i samhällets historia. Idag har vi en gedigen läroplan som grundas i skollagen och en förskola med en pedagogisk verksamhet där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet. Fokus i läroplanen har legat på barns utveckling och lärande men nu inför läroplanens revidering kom förslaget att undervisning som begrepp kommit till. (Skolverket 2018) Men vad kan det innebära? Vi bedriver väl ingen undervisning i förskolan? Det gör man väl bara i skolan? Jag har mött farhågor från kollegor att förskolan ska bli som skolan där barnen sitter i strikta rader och lyssnar på läraren som står vid katedern och undervisar. Kan det vara så?

Förskolan har en unik pedagogik som vi ska värna om. Men frågan om undervisning i förskolan kvarstår. Vad innebär det för oss förskollärare? När sker det undervisning i förskolan? Har vi som mål att det ska ske eller är det vår arbetsmetod? Hur ser förskollärarna på det? Jag vill i min uppsats ta reda på hur undervisning kan se ut i tambur och matsituation. Dessa två valde jag för att de inte är uppenbara pedagogiska undervisningsmiljöer. Är hallen till för påklädning och matbordet till för utfodring eller innehåller det något mer? Jag vill att vi ska kunna titta på olika områden inom vårt yrke för att vidareutveckla det och därför valde jag mig av metoden aktionsforskning.

1.1 Syfte och frågeställning

Mitt syfte med studien är att bekanta mig med det nya begreppet undervisning i förskolan. Jag vill ta reda på vad undervisning innebär för oss förskollärare i förskolan och se hur det faktiskt kan ta sig uttryck. Allt i ett led att bli mer bekant med begreppet undervisning i förskolan med tanke på att vi snart kommer att ha det som ett begrepp i vår läroplan, LPFÖ 98.

Mina frågeställningar:

- Hur kan undervisning se ut i tambur och matsituationer?
- Hur förhåller sig förskollärare till undervisning i förskolan?

1.2 Bakgrund

För mig är det viktigt att få med en inblick i förskolans historia för att förstå vilken viktig milstolpe för förskolan undervisningsbegreppet är.

1.2.1 Förskolans pedagogiska historia, omsorg till undervisning

Uppfostran har alltid präglats av samhällets krav och målsättningar för tiden men genom tiderna har det funnits ett krav på lydnad och respekt för de vuxna. Olydnad skulle bestraffas av förälder, lärare eller annan vuxen. Fostran skulle ske under stränghet, lydnad och hård disciplin. Idag anses dessa metoder allt för hårda och motbjudande men under tiden ansåg man att det var för att främja barnens utveckling. Kroppsaga var en rekommenderad uppfostringsmetod. Under 1700 talet doppade man spädbarn i isvatten för att härda dem vilket ofta ledde till motsatt effekt. Man hade då ingen uppfattning om att den fysiska bestraffningen kunde ge men. Det har dock funnits pedagoger genom tiderna som har varit emot agan (Simmons-Christenson 1997).

Martin Luther (1483–1546) ansåg att barnens uppfostran inte bör grundas i rädsla.

Johann Amos Comenius (1592–1670) blev den främste förespråkaren för nya pedagogiska idéer under 1600 talet. Han drömde om en folkuppfostran som skulle ge mänskligheten en religion och ett språk. Då skulle världen få en bättre framtid.

Comenius arbetade som lärare och skrev pedagogiska skrifter. Han spenderade 6 år i Sverige och var med och utformade det svenska skolväsendet. Comenius mål var att alla barn skulle få utbildning, inte bara de rikas barn. Han menade att det skulle vara bra om alla samhällsklasser blandades för då skulle de sociala skillnaderna jämnas ut.

Hans tanke till skolgång var att från födseln till 6 års ålder skulle barnen gå i modersskolan som skulle finnas i varje hem. Från 7–12 års ålder skulle barnen gå i modersmålsskola som varje kommun skulle erbjuda och alla barnen skulle komma till. Efter det följde gymnasiet eller latinskola från 13–18 års ålder i varje stad. Akademin var till för de som var 19–24 år.

Comenius gav ut en bok om handledning för fostrare "Informatorium maternaum" år 1633. Den är grunden till dagens förskolefostran. Han var bland de första som formulerade vikten av fostran i tidig ålder och han betonade moderns och hemmets inverkan. Han uppmanade mödrarna att amma samt ge barnen regelbundna och goda vanor. Han förespråkade att mammorna skulle sjunga för sina 1 års barn, bära det i famnen och visa ömhet. Barn i 2–4 års åldern var det viktigt att leka med. Glädje bidrog till kroppslig och själslig hälsa. Comenius menade att föräldrarna skulle visa respekt för sina barn och lära dem förtroende och kärlek till andra. Han menade också att jämnåriga lekkamrater har stor betydelse för utvecklingen.

Comenius tog fram en ambitiös kursplan för modersskolan. I den återfinns rubriker såsom metafysik, astronomi, historia, mekanik och dialektik. Enligt kursplanen skulle barnen lära sig vad de ska *veta* för att *göra* och kunna *säga*. De skulle lära sig att veta om saker omkring sig, att utföra saker och vara aktiv, kunna sitt modersmål, dygd och moral samt

kärlek till andra. Många är likheterna med innehållet i dagens förskola om än något annorlunda formuleringar.

Comenius var den första som gjorde en illustrerad lärobok. Den utkom 1658 och översattes till svenska 1684. Han såg att barn tilltalades av bilder och ansåg att det skulle nyttjas vid inläring.

En annan som beskrivs i Simmons-Christenssons (1997) bok som är betydelsefull för förskolepedagogikens utveckling är Jean Jaques Rousseau (1712–1778). Han stod upp för barns rättigheter och blev en föregångare i en annan typ av barnfostran än den som dittills hade förekommit. Han ville att barnen skulle få en friare och flexiblare uppfostran eftersom de går igenom olika utvecklingsfaser. Han ansåg att fysik och sensorisk träning var mycket viktigt.

Rousseau skrev flera böcker om uppfostran och den kanske mest välkända "Emile" eller "Om uppfostran" (på svenska) kom 1912. Här berättade han om sina principer om fostran från födsel till vuxen genom Emile. Boken beskriver 5 olika utvecklingsstadier där uppfostran är uppdelad i två huvuddelar: den naturliga icke-sociala uppfostran fram till puberteten samt moralisk, social och intellektuell träning.

Även Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) har betytt mycket för förskolepedagogiken. Han hyste stor kärlek till barn i alla samhällsklasser. Även Pestalozzi ansåg att utbildning var grunden till samhällets utveckling och en förutsättning för att människan skulle kunna ta tillvara på sina möjligheter. Pestalozzi har kallats för "människokärlekens snille". Han var influerad av Rousseau och läste "Emile" i sin ungdom redan. Han startade hem för föräldralösa barn och utbildade lärare. Han gjorde vetenskapliga studier av barns beteenden och utarbetade undervisningsmetoder anpassade efter barnens ålder. Pestalozzi menade att varje barn var en individ med egen särart. Om ett barn uppträdde dåligt menade han att det då var något som hindrade barnet från att uppföra sig rätt. Han ansåg att moderns kärlek var viktig och att alla barn borde få en kärleksfull, god omvårdnad. Brist på kärlek kunde leda till missanpassning och brottslighet samt andra svårigheter i livet (Simmons-Christensson 1997).

Småbarnspedagogikens fader är Friedrich Fröbel (1782–1852). Han ansåg att lära barn att tänka var det grundläggande syftet med småbarnsfostran. I det var leken ett viktigt redskap. Kärnpunkten i Frøbels småbarnspedagogik är just leken. Han talade om fostran men även bildning. Runt 1840 kommer han på namnet "Kindergarten" till sin verksamhet, som ska vara ett komplement till familjefostran. Kindergarten var symbolen för paradiset trädgård och hans vilja att återbörda den till barnen. 28 juni 1840 instiftades Kindergarten officiellt och 1851 förbjöds den. Pedagogiken ansågs vara en fara för staten. Några år efter Frøbels död hävs förbudet. Pedagogiken fortsatte att utvecklas även efter hans död främst av kvinnor i "Frøbels tjänst".

I Sverige startar "Barntädgårdsrörelsen" i slutet på 1800 talet. Ogifta kvinnor och änkor anses lämpliga som samhällsmödrar. I början på 1900 talet finns det offentliga barnkammare där fattiga barn går för att utveckla sina anlag. Metoderna som används är

influerade av Fröbel och Montessori. De som arbetar i barnträdgårdarna beskrivs som folkbildare och är det första ledet i ordnad folkbildning. Folkbarnträdgårdarna är ett led i samhällets demokratisering och modernisering. Barnen bildas och kvinnorna arbetar. Det skapades t.o.m. möjlighet för kvinnor att bli entreprenörer om de hade ekonomiska medel. Ellen och Maria Moberg byggde upp sin barnträdgårdsverksamhet i Norrköping i slutet på 1890 talet.

1968 tillsätts barnstugeutredningen av den socialdemokratiska regeringen. Den satte stora spår i förskolans innehåll, arbetssätt och organisation. Det blir nu heldagsomsorg. Daghemmen blir till förskola även om det kommer att dröja ända till 1998 innan det officiella namnet blir förskola. Syftet med denna verksamhet var både att barnen skulle ha omsorg när föräldrarna förvärvsarbetar men också för att förbereda barnen socialt, emotionellt och kognitivt inför skolstarten, jämlikt för alla. Man ser förskolan som en grund i skolstadiet.

I början på 70 talet kommer det pedagogiska programmet och 1 maj 1998 beslutar riksdagen om den första läroplanen för förskolan, Lpfö 98. Barnen erbjuds nu en förskola med god pedagogisk verksamhet där omvårdnad, omsorg, fostran och lärande bildar helhet (Hammarström-Lewenhagen, 2016).

1.2.2. Undervisningsbegreppet

I ett led till att bekanta oss i förskolan med begreppet undervisning, kan det vara bra att veta vad det faktiskt innebär. Därför har jag tagit med några definitioner och förklaringar av begreppet i detta stycke.

Skolverkets definition av undervisning är: "Undervisning: sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden" (Skolverket 2010).

Krokmark (2013) skriver att undervisning är det som lärare sysslar med från morgon till arbetsdagens slut, institutionaliserad och systematiskt överförande av kunskaper och färdigheter. Det kommer bl.a. från latinets "inter" (mellan) och "visa" (visa något mellan två eller flera personer). Lärarens ansvar är att leda en verksamhet med elever som tar och lyder instruktioner samt lär sig något.

Undervisningsbegreppet är komplext. Allt som sker vid ett undervisningstillfälle är inte undervisning. Undervisning kan ske mellan två personer utan att den ena är lärare, t.ex. när någon frågar om vägen och får den förklarad för sig. Det behöver alltså inte ske från en specifik yrkesgrupp utan snarare en handling eller en aktivitet med ett specifikt mål, men målet ska vara att ett lärande sker. En lärares didaktiska intention är vad lärarens uppmärksamhet är riktad mot i undervisningsaktiviteten. Läroplaner ställer krav på undervisningen (Krokmark 2013).

När jag har tagit till mig dessa texter bildar jag mig en uppfattning om vad begreppet betyder. Fokus ligger på vad förskolläraren gör och har för intentioner med sitt sätt att arbeta med barnen för att det ska leda till ett lärande hos dem.

1.2.3 Förskolans läroplan

Den 23 mars i år kom förslaget från Skolverket till revideringen av förskolans läroplan LPFÖ 98. Om undervisning står det så här i förslaget:

"I utbildningen ingår undervisning. Undervisning innebär att stimulera och utmana barnen med målen i läroplanen som utgångspunkt och riktning, och syftar till en lärandeprocess hos barnen. Förskolläraren ska ansvara för det pedagogiska innehåll i undervisningen och för att det målinriktade arbetet främjar barns utveckling och lärande. Barns utveckling och lärande sker hela tiden och undervisningen ska därför utgå från ett innehåll som kan vara planerat eller ha uppstått spontant.

Förskolläraren ska i undervisningen ansvara för att barnen får sina behov respekterade och tillgodosedda och får uppleva sitt eget värde, tillämpa ett demokratiskt arbetssätt där barnen aktivt deltar, aktivt inkludera jämställdhetsperspektiv så att flickor och pojkar får möjlighet att bredda sina perspektiv och sina val, utveckla normer och förhållningssätt för arbetet och samvaron i barngruppen" (Skolverkets förslag till reviderad läroplan om undervisning 2018, sid 2).

1.2.4 Skollagen

Skollagen säger om förskolan:

Allmänna bestämmelser

Utbildningens syfte

2 § Förskolan ska stimulera barns utveckling och lärande samt erbjuda barnen en trygg omsorg. Verksamheten ska utgå från en helhetssyn på barnet och barnets behov och utformas så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet.

Förskolan ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap och förbereda barnen för fortsatt utbildning. Skollagen kap. 8 förskolan, Skolverket.

I Skolinspektionens rapport om förskolans pedagogiska uppdrag från 2016, granskas 82 förskolors kvalitet och måluppfyllelse. Den visar att det sällan sker medveten undervisning med målstyrda processer som syftar till utveckling och lärande. Det beror enligt rapporten på att det saknas riktlinjer för förskollärares ansvar och att undervisningsbegreppet inte har definierats i förskolan. Förskolecheferna har heller inte skapat förutsättningar för förskollärarna utifrån läroplanen. Vidare visar undersökningen att begreppet undervisning behöver förtydligas. Förskollärarna behöver bli mer medvetna i de målstyrda processerna gentemot barnens utveckling och lärande, dvs. undervisning. Eftersom det inte finns en tydligt uttryckt definition om undervisning än skollagens, så blir det en tolkningsfråga. Enligt skollagen är det endast en legitimerad förskollärare som får bedriva undervisning i förskolan även om annan personal får finnas i verksamheten.

Enligt rapporten anser många av förskollärarna och arbetslagen i förskolan att undervisning inte förekommer i förskolan, det är något som bedrivs i skolan. De flesta som ingick i studien använde dock definitionen lärande som samma betydelse som

undervisning. De ansåg att ett lärande sker hela tiden hos barnen. Det är dock viktigt att inte lägga över ansvaret av ett lärande på barnen utan att förskollärare ska styra lärandet.

Resultaten av granskningarna pekar på att;

- Begreppet undervisning och hur undervisning ska bedrivas i förskolan behöver bli tydligt. Det behöver också bli tydligt hur förskollärares ansvar för undervisningen kan ta sig uttryck så att det synliggör förskollärares roll som undervisande lärare.
- Förskolechefen behöver ta det övergripande ansvaret och ge förutsättningar för förskollärare att kunna ta ansvar för att undervisningen genomförs så att barnen stimuleras och utmanas i sin utveckling och sitt lärande i riktning mot strävansmålen.
- Förskollärare behöver bli mer medvetna om sin roll i det direkta mötet med barnen och använda språklig och kommunikativ interaktion i en målstyrd process som syftar till utveckling och lärande, det vill säga undervisa (Skolinspektionens rapport om Förskolans pedagogiska uppdrag – om undervisning, lärande och förskollärares ansvar 2016 Sid 31).

1.3 Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter

Undervisningsbegreppet i förskolan är relativt nytt och det har inte bedrivits så mycket forskning inom området ännu. Ann S Pihlgren har gjort en studie i undervisning i förskolan som dessutom är relativt färsk. Den passade yppeligt i min studie. Doverborg Pramling och Pramling Samuelsson är en trio som har skrivit om undervisningsstrategier i förskolan. Deras strategier har jag också använt mig av. Jonsson Williams & Pramling Samuelsson skriver om ”Undervisningsbegreppet och dess innebörder uttryckta av förskolans lärare” som jag har tittat på.

1.3.1 Undervisningsmiljöer i förskolan enligt Ann S. Pihlgren

Genom intervjuer och observationer har Pihlgren (2017) kategoriserat förskolepersonalens sätt att planera och genomföra aktiviteter i fem undervisningsmiljöer.

- Den allmänna undervisningsmiljön
- Den moralistiska undervisningsmiljön
- Den barnutforskande undervisningsmiljön
- Låt-gå-undervisningsmiljön
- Den scaffolding-stöttande undervisningsmiljön

Allmänna undervisningsmiljön

Denna miljö förekommer oftast i den traditionella skolundervisningen även om den förekommer i förskolan i mindre utsträckning. Främst då i mer "skollika" situationer som samling eller i introduktion av nya kunskapsområden. Den allmänna undervisningsmiljön kan grovt delas upp i 3 steg: aktiviteten styrs, planeras och sedan genomförs. Ny kunskap presenteras, barnen får praktisera och slutligen kontrolleras lärandet genom kontrollfrågor

från läraren till barnen. Denna undervisningsmiljö utvecklar grundläggande kunskaper och färdigheter hos barnen men ger inte så stort utrymme för barnens egna utforskande. Aktiviteten styrs av pedagogen mot tydliga lärandemål.

Den moralistiska undervisningsmiljön

Denna miljö är grundad i den behavioristiska praxisteorin men skiljer sig främst från den allmänna undervisningsmiljön genom att pedagogerna främst använder tiden till att få barnen att uppföra sig snarare än att nå måluppfyllelsen. Tillrättavisningar tar större delen av tiden och aktiviteten saknar pedagogiskt innehåll. Pedagogerna verkar tänka att ordning föregår lärande alltså att bara det är ordning på barngruppen kan undervisningen börja. Men alla tillrättavisningar och uppfostrandet kan få barngruppen att tröttna på aktiviteten. På så sätt kommer den moralistiska undervisningsmiljön istället skapa oordning och brist på utmanande och spännande innehåll.

Barnutforskande undervisningsmiljö

Denna undervisningsmiljö är relativt vanlig i förskolan. Personalen presenterar ett material som barnen sedan själva får utforska. Barnen får vara med och välja vilket område som ska undersökas och hur. Det kan också vara inom ett område som barnen har visat intresse för. Miljön är tillåtande, öppen och trygg. Barnen ges möjlighet att utforska medan pedagogerna inte för barnens tänkande vidare. Barnen ges inga nya färdigheter utan fortsätter på den utvecklingsnivå de redan är på.

Låt gå undervisningsmiljö

Denna miljö hittas i fritidshem och förskola men inte i skolan. Det saknas pedagogiska avsikter och kunskapsinnehåll och barnen lämnas ensamma i sitt lärande. Ett exempel på detta är den fria leken. De vuxna deltar inte varken genom observation eller andra insatser. Resultatet blir lågt lärande. Låt-gå undervisningsmiljön är ofta men inte alltid ett tecken på lägre utbildningsnivå hos personalen. Lärandeinnehållet är inte planerat och personalen för ingen pedagogisk dialog med barnen. Om ett lärande sker görs det mellan barnen och inte genom en vuxens insats.

Scaffoldingstöttande undervisningsmiljö

Scaffoldingstöttande undervisningsmiljö är ett stöd för barnen för att få tillgång till sin proximala utvecklingszon. Pedagogerna hjälper till i byggandet av de mentala "byggnadsställningarna", därav namnet från engelskans scaffolds. Dessa krävs för att barnen ska kunna relatera, förstå och kunna sätta in kunskaper i ett sammanhang. Pedagogerna hjälper barnen men efter hand minskar personalen stödet mer och mer för att barnen sedan ska kunna stå på egen grund när de behärskar området utan hjälp. Metoden kan likna den allmänna undervisningsmiljön men skiljer sig åt då pedagogerna ställer frågor av metakognitiv art. Öppna frågor ger barnen möjlighet att själva tänka kring t.ex. likheter och olikheter. Pedagogen har dock en intention att hålla sig inom ett visst målområde för att utveckla barnens förståelse. Pedagogen tydliggör likheter och olikheter som barnen har sett i sitt utforskande och ber dem sortera i kategorier. Aktiviteterna

uppmuntrar barnen att använda sig av assimilation, ackommodation och explicit samt implicit tänkande. Denna undervisningsmiljö ger basfärdigheter och baskunskaper som i sin tur ger en grund för ett fortsatt tänkande. Det leder också till högre kognitiva processer som att analysera, utvärdera och skapa metakognitiva kunskaper. Målområdena är planerade, de utvärderar resultatet av undervisningen samt fokuserar på barnens tänkande. Förskollärare kan i olika situationer skapa en blandning av olika undervisningsmiljöer.

Det Pihlgrens (2017) undersökning visar är bl.a. att vissa av förskolans aktiviteter har omsorg mer än lärandet i fokus såsom måltider och påklädning. I sin forskning observerade hon tambursituationen som på och avklädning för och/eller efter utomhusvistelse. Personalen såg tamburen som en passage mellan två aktiviteter, ett ingenmansland som skulle passeras till nästa aktivitet. Övervägande undervisningsmiljö var låt-gå och moralistisk. Många barn på relativt få vuxna skapade ofta kaos. Personalen pratade ofta med varandra, över barnens huvuden om både sina egna och barnens göromål. De äldsta barnen förväntades klä på sig själva och uppmuntrades inte att hjälpa varandra. Pihlgren menar att det är en osäker miljö där barnens knuffande ofta leder till konflikter. Det förekommer ingen planerad aktivitet. I ett fåtal observationer kunde hon dock se en allmän undervisningsmiljö med t.ex. sång. Sångens avsikt var att få barnens uppmärksamhet och uppmuntra dem i påklädningen. I en av observationerna fanns det planerade rutiner vid påklädningen som all personal var involverade i. Syftet med den rutinen var att lära barnen att klä på sig och att omsorgen skulle vara god. Kläderna lades på en rad på golvet för att barnen skulle kunna visualisera en ordning som de skulle kunna lära sig. Dessa rutiner kan också hjälpa personalen till ett scaffoldingstöttande undervisningsmiljö.

I en annan av Pihlgrens observationer var det en samarbetande och hjälpsam atmosfär. Barnen delades upp i olika konstellationer som ökar fokus på lärandeinhåll. Mindre grupper med barn leder ofta till en bättre lärandemiljö men inte alltid. Är gruppen för liten finns en tendens till att personalen väljer att göra administrativa uppgifter eller andra praktiska uppgifter. Personalens kompetens och förståelse spelar en viktig roll. Allt för få förskolor ser tamburen som en undervisningssituation. Det man kan se är att det sker ett indirekt, delvis dolt lärande. Barnen lär sig följa de vuxnas regler samt att akta sig för varandra i en bitvis osäker miljö.

1.3.2 Att undervisa barn i förskolan enligt Doverborg, Pramling & Pramling Samuelsson

Doverborg, Pramling & Pramling Samuelsson (2013) har kategoriserat 7 teman eller strategier för undervisning och de är:

1. Introducera variation

Här presenteras två sätt att se på variation för att synliggöra; 1. Som en princip för att utforma en lärandesituation och 2. barns naturliga variation av sätt att tänka som barn ger uttryck för eller för att expandera deras idéer. I princip 1 utformar läraren aktiviteten och i princip 2 är det barnens intressen och uttryck som styr.

I förskolan arbetar många temainriktat där ett område väljs ut, t.ex. havet. Personalen letar fram arbetsmaterial som har havstema men för att barnen ska upptäcka något eller skapa

förståelse för något specifikt krävs mer än att bara sjunga en sång om havet. Barnen ska lära sig saker och ting som kan tolkas på olika sätt, genom variation. Oftast visar vi på många olika exempel på samma sak. Genom att aktivt och medvetet arbeta med att visa på kontraster lär barnen att urskilja något visst. Man kan också visa på att det finns olika sätt att förstå samma sak på.

2. *Inramning*

Kommunikativa ramar för ett tema eller en aktivitet. Introduktion för barnen, uppföljning och vilka frågor som används för att rikta barnens uppmärksamhet. Hur en ny aktivitet eller liknande presenteras har betydelse för hur barn agerar och tar sig an uppgiften. Det anger ramarna för vad barnen kommer få ut av arbetet. Ramarna refererar också till att göra språkliga kopplingar både till vad som ska göras och vad som är gjort tidigare, detta för att barnen ska lära sig hur saker och ting hänger samman.

3. *Möte och samordning mellan lärarens och barnets perspektiv*

Läraren och barnet delar uppmärksamhet kring något men det krävs också något mer. Barnen ska få tillgång till andras sätt att förstå. Om man bara bekräftar och följer barnens resonemang utmanas de inte och vidare förståelse utvecklas ej. Men om barnet utmanas och stötts i att hitta nya kontaktytor till andra sammanhang kan barnen hitta nya sätt att förstå samma sak.

4. *Skillnaden mellan ett lokalt och ett expansivt språk*

Med ett "lokalt" språk menas det som finns här och nu framför ögonen och med "expansivt" språk menas att man kan koppla till ett språk som fungerar till andra, nya situationer.

5. *Att utmana och stötta barnet*

Att utmana barn leder till en utveckling av barns förståelse och stöttning krävs för att ta sig an de nya utmaningarna. Det krävs både utmaning från läraren och stöttning för att få till en lärprocess. Läraren intar barnets perspektiv för att utmana genom t.ex. frågor eller tillföra nytt material och sedan stötta dem i att våga prova sig fram och bekräfta deras tankar. Det kan också vara att ett barn behöver extra stöttning för att ens delta. Utmaning och stöttning kan ske både individuellt och i grupp. Utan utmaning och stöttning skulle det inte vara mycket till pedagogisk verksamhet i förskolan.

6. *Vad innebär det att kunna något och hur kan man se på utvecklingen av barns kunnande inom ett kunskapsområde?*

För att kunna se en utveckling ska förskollärare kunna se barns kunnande. Kunnandet hos barnen lokaliseras i observationer och interagerande med barnen. Utifrån det så kan förskolläraren utmana barnen för att komma vidare i sitt kunnande.

7. *Att synliggöra mönster*

Matematiska mönster, berättelsemönster, ljudliga mönster i musik eller rörelsemönster i dans. Det handlar om att synliggöra och få barnen att urskilja mönster.

1.3.3 Undervisningsbegreppet och dess innebörder uttryckta av förskolans lärare" A. Jonsson P. Williams & I. Pramling Samuelsson

I förskolan lär sig barn en massa saker men att det bedrivs undervisning är inte självklart. I denna studie ställs frågan: "Hur resonerar förskolans personal om begreppet undervisning relaterat till de yngsta barnen".

I studien framkommer det att deltagande förskollärare inte tycker att det är självklart att använda begreppet undervisning i förskolan. Författarna tolkar det som att begreppet upplevs som kravfyllt. Kravfyllt för att det med begreppet undervisning ställer högre krav på förskollärarna i sitt agerande med barnen. Begreppet lärande känns mer naturligt för förskollärarna att använda. Förskollärarna säger också att kvalitén i förskolan blir högre om undervisning och vetenskaplighet finns i verksamheten. Författarna menar också att medvetenhet i situationer hänger ihop med undervisning samtidigt som brist på medvetenhet då skulle bli en brist på undervisning.

2. Metod

Metoden jag har valt är aktionsforskning. Jag valde den eftersom jag gillar att den är verksamhetsnära och en metod jag vill bekanta mig mer med för att kunna använda mig av även i framtiden.

2.1 Aktionsforskning

Aktionsforskning används ofta i skolutveckling. Denna metod stämmer bra in med läroplanen och skollagen som säger att utbildning ska vila på beprövad erfarenhet och vetenskaplig grund. Man utgår ifrån en frågeställning i verksamheten, söker kunskap och förståelse och forskningen ska sedan leda till en förändring. Det bildar en relation mellan praktikens tänkande och praktikens handlande. Det går ut på att utveckla fördjupad förståelse som kan leda till förändrad verksamhet genom att förstå hur förändringen går till i processen. Det blir ett lärande hos den vuxne i praktiken.

Aktionsforskning kan ses ur ett "bottoms up"-perspektiv där det är praktiken själv som får fram frågorna i verksamheten och arbetar för en förändring. Alltså tvärtemot ett "top down"-perspektiv där någon annan tar beslut om vad som ska ske i verksamheten. Praktikern styr utvecklingen med sina frågor och behov av utveckling inom praktiken.

Aktionsforskning består precis som det låter av två huvuddelar; aktion och forskning. I skollagen kan vi läsa att utbildningsväsendet ska vila på beprövad erfarenhet och vetenskaplig grund. Aktion eller handling ska iscensättas och prövas. Aktionsforskning genomförs direkt i praktiken som då är fokus för aktionen. Praktikern formulerar frågeställningen utifrån ett område som man söker kunskap inom. Praktikern är sedan delaktig i aktionen genom att vara den som utför handlingen som observeras, diskuteras

och reflekteras. Detta ska leda till större insikt och djupare förståelse om hur saker förhåller sig till varandra, både som helhet och i det sammanhang den igår.

Forskning är den delen som genom en process mellan systematiskt arbete och teorier leder till ny kunskap. Skillnaden mellan mer traditionell akademisk forskning är just att den startar i praktiken utifrån praktikerns frågeställning. Ett samarbete mellan praktikern och forskaren utvecklas. Man vill ta tillvara på kompetenserna hos de båda och nyttja dem på bästa sätt. Oftast sker samarbetet i form av handledning.

I aktionsforskningen handlar det om att förhålla sig generellt till forskningen men kunskapssökandet i sin praktik specifikt. Det kan finnas forskningsresultat som har intressanta tendenser men att det inte helt överensstämmer med den egna praktiken. Man vill få fram specifika svar till förändring och för problem i praktiken. Resultatet man når i en praktik kanske inte direkt kan överföras till en annan praktik då varje praktik är unik och ingen annan precis lik. Det är ändå inte ett oviktigt resultat för andra. Det fyller en funktion i den egna verksamheten och kan ändå jämföras med likheter och olikheter i andra verksamheter. Aktionsforskning är en problemlösande och praktiskt arbetssätt där praktikern är en viktig del i processen.

Kunskap kan grovt delas upp i två delar; vetenskapligt och vardagligt. Vetenskapens kännetecken är att den bygger på uppgifter som är insamlade systematiskt. Påståenden kan beläggas och därmed bli trovärdiga. Kunskaper i vardagen kommer i större utsträckning från egna erfarenheter, sunt förnuft och traditioner.

Kunskap kan beskrivas utifrån fyra F; fakta, förståelse, förtrogenhet och färdighet. Då den vetenskapliga kunskapen har en legitimitet och makt är den med tolkningsföreträde framför den praktiska kunskapen. För att det ska bli ett bra möte mellan forskning och praktik krävs det förståelse och respekt för varandras erfarenheter. Man ska kunna sätta sig in i den andres perspektiv. I mötet kan det uppstå utmaningar och berikningar, forskande lärare och lärande forskare (Rönnerman, 2012).

I processen i en aktionsforskning är det ett fritt val av metoder och analys. Det finns inga rätta eller felaktiga metoder. Det som vanligen används inom aktionsforskning är dagboksskrivande, tankekartor, observationer, teckningar som barnen gjort och dokumentation. Observationer som görs ska iakttas vad som händer i vardagen. De görs vid olika situationer eller händelser eller samtal/intervjuer. Observationer ska ses som en inblick utifrån för att visa vad som sker eller vad de gör samt betar sig. Vid samtal vill man få fram hur personer tänker och resonerar. Då ges personen möjlighet att utveckla sina erfarenheter, känslor och värderingar.

Analyserandet av materialet är en viktig del av aktionsforskningen. Då ska jag som forskare läsa in informationen och utläsa vad den säger mig. Ett första led kan vara att försöka förstå materialet genom att söka mönster (Rönnerman, 2012).

2.2 Studiens genomförande

Förskolans läroplan ska revideras och i förslaget till revideringen ingår begreppet undervisning vilket är nytt för förskolan. Jag mötte förvirring hos mina kollegor angående begreppet och såg en möjlighet till att möta det med hjälp av denna uppsats. Uppsatsen blir därmed den första delen i min aktionsforskning. Här reder jag ut begreppet och gör en studie med några av kollegorna som sedan kommer att redovisas och följas upp på hela arbetsplatsen på en arbetsplatsträff. Efter det kan vi alla tillsammans arbeta vidare med undervisning som begrepp i förskolan. Detta blir grundplåten i vårt närmande av begreppet undervisning i förskolan.

Observationerna är den stora biten i mitt datainsamlande. Det är också där jag verkligen kan undersöka hur undervisningen sker. Jag vill titta på mina kollegor utifrån för att kunna se vad som sker, synliggöra det för mig till min studie men lika mycket för dem jag observerar för att de själva ska bli uppmärksammade på sitt arbetssätt och innehåll.

Observationerna och intervjuerna sammanfattar jag i resultatet och analyserar i diskussionen. I resultatet har jag valt att redovisa kort sammanfattning av varje observation och sedan knutit ihop det med Doverborg, Pramling & Pramling Samuelssons (2013) sju undervisningsstrategier/teman samt Pihlgrens (2017) fem undervisningsmiljöer. Intervjuerna har jag brutit ner och hittat beröringspunkter och skillnader. Jag har dessutom letat efter samband mellan observationer och intervjuer. Jag relaterar till tidigare forskning, läroplanen och skollagen samt fyllt på med mina egna tankar i diskussionen.

Studien är av kvalitativ art. I datainsamlandet har jag använt mig av observationer och intervjuer med observerade förskollärare. Observationer valde jag för att det är ett bra sätt att se vad som verkligen sker i de situationer jag vill titta på. Barn och personal i aktion och interaktion. Intervjuer valde jag för att få veta mer om förskollärarnas tankar kring undervisning. Jag valde relativt öppna frågor för att de skulle ha möjlighet och utrymme att verkligen brodera ut sina tankar. Intervjuerna har spelats in och transkriberats av mig. Jag valde att spela in dem för att kunna ägna mig åt att lyssna på den intervjuade samt att inte missa viktiga detaljer. Genom inspelningen kunde jag gå tillbaka så många gånger jag önskade för att få med allt av vikt. Alla ljudupptagningar har raderats efter studiens genomförande.

Observationerna har genomförts av mig med hjälp av protokoll med tre spalter, en för vad jag ser, en för mina reflektioner samt den tredje spalten för den observerades reflektioner. Observationerna följdes sedan upp i intervjuerna. Jag hade önskat att få videofilma observationerna men eftersom några av de jag observerade motsatte sig detta valde jag att observera med papper och penna i ett protokoll.

Jag har gjort 10 observationer på 5 förskollärare, en tambursituation och en måltidssituation per förskollärare. Efteråt har jag gått igenom observationen med förskolläraren för att tillsammans reflektera kring det observerade samt intervjuat dem om

deras syn på undervisning i förskolan. Intervjufrågor se bilaga 1. Alla deltagande förskollärare tillhör samma förskoleenhet men från två olika förskolor. De har alla gemensamt att de arbetar med 3–5 åringar och är utbildade förskollärare. Spridningen på antal arbetade år hos förskollärarna är 0–24 År. Jag valde ut dem ifrån deras placeringar på avdelningar med barn 3–5 år.

2.3 Forskningsetik

Vetenskapsrådets fyra huvudprinciper har följts.

Informationskravet: Alla deltagande har informerats om syftet med studien samt tillvägagångssätt. Informationen har getts muntligt. Till avdelningarnas vårdnadshavare har jag skrivit ett informationsblad om mina studier, undersökningen och tillvägagångssätt. Se bilaga 2.

Samtyckeskravet: Deltagande förskollärare har givit samtycke muntligt. Inga barn deltar aktivt i studien så samtycke från vårdnadshavare var inte nödvändigt.

Konfidentialitetskravet: Inga namn på förskollärare, barn eller avdelningars namn används. Förskolan beskrivs minimalt för att försvåra identifikation. Allt material har förvarats oåtkomligt för utomstående och intervjuinspelningarna har raderats efter transkriberingen som också gjordes av mig..

Nyttjandekravet: Allt material är avsett för mig och för att färdigställa min uppsats (Vetenskapsrådet).

3. Resultat

I resultatdelen redovisar jag observationerna först. Där har jag valt att dela på tambur och matsituationen. Observationerna beskriver vad jag såg. Efter det redovisar jag intervjuerna med förskollärarna om deras tankar om undervisning.

3.1 Observationer tambur

I observation 1a tambur var det dialog mellan barn och förskollärare. Ett möte där båda deltar aktivt, det är ett samspel. Förskolläraren utmanar och stöttar genom att fråga barnet vad hen ska ta på sig och berömmar när det blir rätt. Förskolläraren uppmanar barnen att be om hjälp och uppmuntrar dem till att försöka själva. Det är en omsorgssituation där alla ses och tas hand om. Stundtals kan det bli röriga situationer med många barn men förskolläraren ser till att allt går rätt till. Det är dels många barn att förhålla sig till, barnen är ivriga att komma ut samt att förskolläraren blir avbruten av en kollega. När det blir osämja bland barnen uppmuntrar förskolläraren dem till att säga ifrån: "Säg: jag vill inte att du gör så." Förskolläraren uppmuntrar barnen till att hjälpa varandra.

Förskolläraren ställer många utmanande frågor såsom: "Vad ska du ta på dig nu?", "Hur går det?", "Hur gör du?" och "Ska vi göra ihop?".

Vid ett tillfälle vill ett barn ha hjälp av förskolläraren som då uppmuntrar hen till att prova själv. Barnet går då till en annan personal och ber om hjälp. Förskolläraren signalerar då till denne att hen ska prova själv. Det barnet provar då att klä sig själv och klarar det:

"Förskolläraren: Bra! Du kan ju själv!

Barnet har tagit på sig overallen själv. Visar stolthet.

Barnet svarar: Jag kan själv!

Förskolläraren frågar: Kan du själv hemma?

Barnet: Ja.

Förskolläraren: Vad ska du ta på dig nu?

Barnet pekar på stövlarna.

Förskolläraren: Vad är det då?

Barnet: Stövlarna. Nu är det 3 saker kvar!

Förskolläraren: Ja! Vad tar vi nu då?

Barnet tar upp vantarna.

Förskolläraren: Bra! Nu är du klar och kan gå ut. Din kompis väntar på dig.

Barnet hämtar en väst och sträcker fram den till förskolläraren och säger: Då blir det lättare.

Förskolläraren: Blir det lättare om jag hjälper dig?

Barnet: Ja. Visar händerna där vantarna sitter. Visar sedan att hen vill gå ut. Förskolläraren trycker ned handtaget på dörren och öppnar och barnet går ut. "Observation 1 tambur.

I observation 2a tambur hjälper förskolläraren barnen som önskar det men utmanar dem genom att fråga om de kommer ihåg vad de ska ta på sig. Hon frågar också om det är torrt eller blött ute. Utmanande och stöttande frågor såsom: "Hur går det?", "Ska den vara fram eller bak?", "Kan du knäppa själv?" ställs samt utmanande och uppmuntrande kommentarer såsom: "Bra!", "Försök hjälpa till med händerna", "Bra att ni hjälps åt!", "Jag hjälper dig först så kan du ta resten sen.", "Försök lite själv".

Observation 3a tambur. Denna förskolläraren bemöter barnen genom att fråga dem om de behöver hjälp. Detta sker upprepade gånger. I den här observationen blev det också samtal kring annat än bara påklädningen. Ett barn som uppvisar motsträvighet till att gå ut förklarar förskolläraren hur resten av dagen kommer att se ut. Efter det verkade barnet mindre motsträvigt.

Barnet kommer fram till förskolläraren.

Förskolläraren: Ska jag hjälpa dig?

Barnet: Ja.

Förskolläraren: Bra! Sen den andra stöveln. Är du sur?

Barnet: Ja.

Förskolläraren: Vill du inte gå ut?

Barnet: Nej.

Förskolläraren: När det är dags att gå och äta ska vi gå in. Sen äter vi mellanmål. Efter det går vi ut igen och sen kommer pappa. Vill du ha jackan utanpå vantarna? Är det rätt så?

Barnet: Ja.

Förskolläraren: Varsågod! Öppnar dörren och går ut. Observation 3 tambur

Även i denna observation förekom det uppmuntrande tilltal såsom: "Färdig!", "Hopp iväg!", "Bra!", "Är det rätt så?". Förskolläraren blandar påklädningsstöttning med samtal om sådant som har hänt innan på dagen men också sånt som kommer att ske.

I observation 4a tambur ser jag att ett planerat lärande har skett i förväg i form av en tavla med bilder på kläderna barnet ska ta på sig. Förskolläraren förbereder också barnets påklädning genom att lägga ut kläderna i den ordningen som de ska tas på. Förskolläraren förhåller sig närvarande men inte så aktiv då barnet klarar det mesta själv. Hon stöttar och

bekräftar, uppmanar barnet (som var ensam i denna observationen) att titta på tavlan vad som skall kläs på härnäst. Barnet är med verbal stöttning nästan helt självgående.

Även i observation 5a tambur använde de sig av en s.k. klädtavla där det finns bilder på kläderna de ska ta på sig och i vilken ordning. Barnen är vana vid detta arbetssätt då de själva går fram till tavlan och går igenom den. Ett barn gör en justering i ordningen och berättar det för förskolläraren. Förskolläraren frågar sedan barnen om de behöver hjälp, berömmar och uppmuntrar dem. När ett barn frågar om kläderna hen ska ta på sig refererar förskolläraren tillbaka till klädtavlan.

Barnet frågar: Ska jag ha mössa på mig?

Förskolläraren: Finns det mössa på tavlan?

Barnet: Ja.

Förskolläraren: Rätt! Observation 5a.

Förskolläraren utmanar barnen att testa själva när de ber om hjälp och berömmar när de då gör det.

3.2 Observationer matsituation

I observation 1b matsituation ser jag ett undervisande i vett och etikett. Hur man står i kö för att ta mat, hur man tar utav maten samt hur man äter med kniv och gaffel samt senare hur man lägger besticken när man har ätit färdigt. I observationen används och diskuteras tecken som stöd. Barnen lär sig och visar samt att även förskolläraren berättar att hon lär sig av barnen. Det blir många samtal om vardagliga saker som barnen är med om eller ska vara med om. Förskolläraren lyssnar uppmärksamt och ställer följdfrågor. När barnen tramsar blir det tillsagda av förskolläraren att lugna sig och även att förskolläraren byter plats för att lugna två barn. Förskolläraren frågar barnen om de behöver hjälp med att dela och om de vill ha mer mat.

I observation 2b matsituation berättar förskolläraren vilken maträtt som serveras idag. Hon håller upp soppa som det serveras, till var och en i turordning. Frågar sedan var och en vad de vill ha att dricka. Det blir samtal kring sådant som barnen har varit med om och vad som står på mjölkpaketet. Förskolläraren deltar aktivt i barnens samtal genom att lyssna och ställa följdfrågor. Förskolläraren påpekar för barnen att äta med skeden och ätt äta upp. Ett barn påpekar att det inte var så busigt idag efter att förskolläraren pratat om hur det var i tamburen när de kom in. Förskolläraren bekräftar då att de var duktiga. Hon uppmanar sedan barnen att äta upp och dämpar en som är lite högljudd. Samtalar om maten och annat, lyssnar på barnen när de pratar. Påminner om att de ska äta. Barnen börjar räkna och förskolläraren bekräftar och berömmar när barnen har räknat klart. Berömmar barnen för att de har ätit bra.

Observation 3b matsituation. I denna observation ser jag ett tydligt arbetssätt att möta och se varje barn i tur och ordning. Det är samtal om barnens intressen samt händelser på förskolan. Även denna förskolläraren visar intresse för barnens samtal, deltar aktivt och

närvarande. Det förekommer TAKK - tecken som stöd (TAKK - tecken som alternativ, kompletterande kommunikation) samt ett lärande kring tecknen. Barnen uppmuntras och beröms i både samtalen och i själva måltidssituationen. Ett barn som vill gå iväg samlas diskret in utan att det blir utpekande för denne.

”Barnet glider iväg från bordet. Förskolläraren fångar upp hen diskret och tar hen i famnen och pratar med hen. Hen går tillbaka till sin plats och dukar sedan av”. Observation 3b.

Förskolläraren justerar sin plats efter vilka barn som sitter med vid bordet för att finnas som ett stöd för de barn som behöver det.

”Flyttar sig närmare ett barn som har tillkommit. De andra barnen dukar av. Förskolläraren hjälper barnet att smöra en macka.

Förskolläraren: Perfekt!

Barnet: Nej.

Förskolläraren: Vad är det som inte är bra? Att det inte är smör ända ut i kanten?

Barnet: Ja.

Förskolläraren smörar ända ut i kanten. Säger sedan: Vad vill du ha för pålägg?

Barnet: Skinka.

Förskolläraren: Vill du ha grönsak?

Barnet: Nej.

Förskolläraren: Vill du ha mjölk eller vatten?

Barnet: Mjölk”. Observation 3b.

I observation 4b matsituation blir ett barn tillrättaviserat efter att ha skrattat åt sin kompis onda finger. Barnen har önskemål om att göra "spökvatten" (vatten med lite mjölk i) och förskolläraren tillmötesgår önskan men parerar också situationen till att inte spåra ur då barnen vill blanda i mer mjölk i vattnet. Barnen visar stort intresse för fenomenet som sker i glaset. Förskolläraren tillrättavisar barnen som börjar låtsasrapa.

”Förskolläraren frågar: Varför låter ni som grodor? Nu räknar jag till tre sedan är det slut. (Räknar till tre men de slutar först en stund senare.)” Observation 4b.

Samtalar med barnen om vardagliga saker såsom vem som ska hämta barnet och om bilar. Tillrättavisar ett annat barn som spottar ut innehållet i munnen i sitt glas men utan att göra det på ett direkt negativt sätt.

”Förskolläraren: Vad har du gjort i glaset? Det ser inte trevligt ut.

Barnet visar att hen har tagit in det i munnen och sedan spottat ut det igen.

Förskolläraren: Det ser ganskaäckligt ut när du gör så”. Observation 4b.

Barnen instrueras att stå på led i observation 5b matsituation. Stöttar barnen i att lyckas med det. Möter varje barn på ett fint sätt när hon frågar dem om vad de vill dricka. Hjälper och stöttar vid upphållandet. Förhåller sig lugn när barnen ropar och flera vill ha hjälp samtidigt. Avstyr några av barnens samtal om zombies, påpekar att alla inte gillar det. Lyssnar uppmärksam och intresserat när barnen pratar om allt från fladdermöss till att baka marsipantårta. Avbryter igen barnet som vill återuppta samtalet om zombisar. Påminner de som pratar att äta och tröstar ett barns som biter sig i tungan. Berättar varför barnen inte ska hosta rakt ut utan att istället hosta i armvecket.

”Barnet visar att hen höll för munnen när hen hostade.

Förskolläraren: Vad bra! Vet ni varför man ska göra så?

Barnen: Nej.

Förskolläraren: Det är för att man inte ska smitta andra med bakterier som flyger runt. Inte i handen, i armvecket

Barnet visar: Så här?

Förskolläraren: Ja!” Observation 5b

Även i den här observationen förekommer det tecken som stöd. Barnen använder tecken och ett barn vill ha en betydelse bekräftad och förskolläraren gör så. När barnen börjar bli klara uppmanas de att gå och borsta tänderna och sedan välja en aktivitet på aktivitetstavlan. (En bild för varje rum/aktivitet och där barnet väljer aktivitet genom att sätta upp sin egen bild på sitt val.) Förskolläraren uppmuntrar ett barn att äta färdigt och säger sedan:

”Förskolläraren: Så åker maten ner i magen. Först ner i halsen, tarmarna och magen och sedan blir det som är kvar till bajs och kiss.

Ett barn tycker att bajs luktar illa.

Förskolläraren: Ja det gör det”. Observation 5b.

När jag tittar på Doverborg, Pramling & Pramling Samuelssons (2013) 7 undervisningsstrategier/teman kan jag se följande utifrån mina observationer;

1. *Variation som en grundläggande aspekt i lärande.*

Arbetet med tecken som stöd anser jag passar in här. Barnen får en variation på ett sätt att uttrycka sig och ett fördjupat lärande om att ett tecken kan betyda ett ord som jag kan kommunicera med. Något som sägs kan sägas på olika sätt och olika språk men ändå betyda samma sak. Barnen kan själva be om något eller svara på något genom att teckna.

2. *Lärandesituationens inramning.*

I både tamburen och vid matsituationerna är lärandesituationens inramning ganska tydlig men innehållet kan variera. I tamburen ska kläderna tas av eller på och vid matsituationen

ska maten ätas. Den biten är tydlig för förskolläraren och det blir ganska givet för förskolläraren vad den ska arbeta med. Denna vet vad budskapet i situationerna ska vara och vilka insikter barnen ska få. Det är också lätt för förskolläraren att se barnens utveckling och även kunna synliggöra den för barnen. Utifrån det kan sedan arbetet med att utvecklas gå vidare.

3. *Mötet och samordningen mellan barnets och lärarens perspektiv.*

I samtalen som förekommer främst i matsituationerna förekommer det bitar som passar in i den här strategin/temat. Ett exempel är i observation 5b. Förskolläraren berättar för ett barn att man inte ska hosta rakt ut utan att hosta i armvecket. Barnet visar då och undrar om det var så hon menade. Förskolläraren bekräftar. Förskolläraren berättar något som barnet möter genom att prova. Förskolläraren bekräftar att det var riktigt. Barnets och lärarens perspektiv möts.

4. *Från ett lokalt till ett expansivt språk*

Även i denna punkt tycker jag att tecken som stöd passar in. Vi har ett ord för saker men med ett tecken får vi ytterligare ett sätt att säga det på.

I observation 3a och 3b sätter förskolläraren ord på det som barnet visar med sitt kroppsspråk. Uppenbarligen träffar förskolläraren rätt eftersom barnet bekräftar när förskolläraren säger det den tror att barnet vill. Om jag utgår från att barnet i den specifika observationen inte har ett så uttalat språk så ger förskolläraren det till barnet. På så sätt kan barnet själv på sikt lära sig att kunna uttrycka sig så att även en personal som inte kan tolka barnet lika bra förstå.

5. *Att utmana och stötta barnet*

Denna strategi/tema är den jag har sett mest av i mina observationer. Stöttning och utmaningar förekom i alla observationer och lades på olika nivåer utifrån barnens behov. Tydligast tycker jag att det är i observation 1a tambur där ett barn med hjälp av stöttning och utmaning faktiskt klarar av att klä sig själv och visar stolthet över att ha klarat det!

6. *Vad innebär det att kunna och utveckla ett kunnande?*

I observation 5a tambur frågar ett barn om den ska ta på sig mössa. Barnet har förstått att mössa är ett tänkbart plagg att ta på sig inför utevistelsen. När barnet frågar förskolläraren om den ska ta på sig mössan förstår förskolläraren att barnet har ett kunnande om klädsituationen den dagen och kan utifrån det utmana barnet vidare genom att fråga barnet om mössan finns med på tavlan. Då tänker barnet till ett steg till och kan genom det lära sig och få bekräftat att hen kan gå till tavlan för att få bekräftelse på att mössan ska på.

7. *Synliggöra mönster*

Även om jag inte kan se mönster i form av matematik, berättelsemönster eller rörelsemönster i mina observationer finns en annan typ av mönster och det är hur de olika rutinsituationerna går till. Barnen i de olika situationerna uppvisar att de har förstått och är

väl bekanta med hur situationerna går till vilket är en typ av mönster. Vid matsituationerna sätter man sig ner vid bordet, tar av maten, äter och dricker och när man har ätit klart dukar man av. I tamburen ska kläderna tas på i en viss ordning (mycket bra exempel är observationerna 4a och 5a där de använder sig av en klädtavla) och sedan går de ut när en personal säger att de får. Dessa mönster skapar trygghet som i sin tur kan gynna inläringen av nya saker och ting.

Pihlgren (2017) har skrivit om 5 undervisningsmiljöer. I mina observationer kan jag se följande:

1. *Allmän undervisningsmiljö*

Vid exempelvis observation 1b matsituation förekommer det undervisning i hur man står i kö, hur man använder besticken samt hur de ska läggas på tallriken när de har ätit färdigt. Undervisningen skedde av förskolläraren och hade ett tydligt kunskapsmål och utvecklar grundläggande kunskaper.

2. *Den moralistiska undervisningsmiljön*

I flertalet av observationerna förekom det tillsägelser av olika slag såsom i observation 1b matsituation ber förskolläraren att barnen ska lugna sig, i observation 4b tillrättavisas ett barn som har skrattat åt sin kompis och några barn blir tillsagda att sluta låtsasrapa. Ett barn i samma observation blir tillsagd att inte spotta ut munnehållet i glaset igen. I observation 5b matsituation får ett barn flera tillsägelser att inte prata om zombies.

3. *Den barnutforskande undervisningsmiljön*

I rutinsituationer såsom tamburen och måltider förekommer en barnutforskande undervisningsmiljö. Varje situation utgår från barnens intressen och styrning, det är en tillåtande, öppen och trygg situation.

4. *Låt-gå-undervisningsmiljön*

En del av de uppmuntrande tilltalen som "Försök lite själv", "Kan du knäppa själv", "Försök hjälpa till med händerna" (observation 2a tambur) eller "Testa själv" (observation 5a tambur) skulle delvis kunna tolkas som låt-gå-undervisningsmiljö. Delvis för att förskollärarna ändå gav uppmånande instruktioner men kanske att de gav dem de för att de inte hade möjlighet att hjälpa dem.

5. *Den scaffoldingstöttande undervisningsmiljön*

Till denna miljö refererar jag arbetet med påklädningstavlan. Den är av förskollärarna planerad i förväg i syfte att barnen ska kunna lära sig att klä sig själva som då leder till självständighet.

3.3 Intervjuer

3.3.1 Hur ser förskollärarna på begreppet undervisning

Intervjuade förskollärare såg att undervisningen kan ske både genom planerad aktivitet men också i spontana situationer. Undervisningen är lärarledd och målstyrd och grunden är läroplanen. Undervisning är något som sker hela tiden.

"Det jag först tänker på är ju mer i planerade situationer, undervisningssituationer men när jag tänker vidare tänker jag att det också är spontant men först är det i planerade situationer. Där man har bestämt sig mot ett visst mål som man ska, någon aktivitet eller något sammanhang för att leda en process mot ett visst mål och att det ska leda till utveckling och lärande hos barnen. Det är det som är själva hela syftet. Lärarledd eller av lärare organiserad situation." Intervju förskollärare

Flera av förskollärarna pratar om att det handlar om att ge barn förutsättningar för ett lärande. Att det inte handlar om att alla situationer för undervisning måste vara planerade i minsta detalj utan att undervisning kan ske i alla situationer utifrån hur man väljer att bemöta barnen. Genom att ge barnen utmaningar och stöttar dem i sin vardag för att skapa självständiga, vetgiriga och nyfikna barn.

"Jag tänker att det handlar om att skapa rätt förutsättningar för barnen. Att det mesta kan vara undervisning beroende på hur man väljer att tolka det, ordet undervisning och hur man väljer att bemöta barnen i sitt lärande och hur man ser på just lärande kanske". Intervju förskollärare

Några av förskollärarna ansåg att det är viktigt att tala om hur vi ser på undervisning i förskolan och att det är viktigt med en samsyn kring begreppet. En av dem hade svårt att skilja på en undervisningssituation och en lärandesituation.

Två av förskollärarna som jag intervjuade är ganska nya i yrket och båda refererade till sin utbildning angående undervisning i förskolan. Den ena fick mycket med sig i utbildningen och var bekant med begreppet medan den andra inte hade fått lika mycket med sig. Hon berättade att de mer hade pratat om planerat lärande och lärmiljöer vilka hon ändå ansåg vara samma sak som undervisning.

3.3.2 Vad tänker förskollärarna efter att vi har gått igenom observationerna angående undervisning

Förskollärarna kan se att undervisning sker i rutinsituationerna efter att ha tittat på observationsresultatet. Det blir tydligare utifrån observationerna.

"Det blir mer tydligt nu än vad jag tänkte på i dessa situationer innan, så ser man mer undervisning i det när jag ser observationen än vad jag gör när jag bara tänker. Mer tydligt när jag ser det såhär." Intervju förskollärare

Flera påpekar vikten av bemötande gentemot barnen och även samspelet. Att barnen blir lyssnade på och kan få vara med och påverka sin situation. Barnen utmanas efter sin egen förmåga, att inte alltid ge dem det rätta svaret eller berätta vad de ska göra. Det är viktigt

att barnen själva får tänka till för utmaningen. En av förskollärarna tar upp vikten av att ha en samsyn kring rutinsituationerna för att t.ex. inte barnet ska gå vidare till nästa personal för att få hjälp när den första har utmanat barnet att prova själv. Ser man då lika på situationen blir det inget problem. Även att man som personal själv är en förebild.

"Jag tänker att det är viktigt att barnen själva får fundera kring vad de ska ta på sig. Att inte alltid ge dem det färdiga svaret, att lägga orden i munnen på dem; du ska ta på dig det här. Då får de tänka efter lite. De behöver ju utmaning! De blir ju stolta när de klarar utmaningen oavsett om det är en liten utmaning eller en stor." Intervju förskollärare

Två av förskollärarna har arbetat med att planera tambursituationen i förväg genom att ha en klädtavla i tamburen där barnen själva kan se vad de ska ta på sig. I observationerna såg de ännu tydligare vilket bra redskap det faktiskt är. Barnen kan känna sig trygga i att gå och titta på klädtavlan och därmed bli mer självständiga.

Andra saker som förskollärarna såg som undervisning utifrån observationerna var tecken som stöd, matematik, kultur och traditioner samt att samtalandet i sig är en slags undervisning. De kunde också se att situationerna innehöll stor del av omsorg.

En förskollärare såg det som lite svårt att planera sitt undervisande i rutinsituationerna då de ofta är många barn och olika händelser att förhålla sig till. Hon såg då att det var viktigare att förhålla sig utifrån vilka barn man har i situationen och utgå från det.

"Det framgår ju också i observationen att man ska hjälpa någon att välja aktivitet och man ska hjälpa någon att ta vid buffébordet, man ska hjälpa någon att hålla upp mjölk och man ska samtidigt föra en dialog så det är lite "flackigt" och då kanske det också är lite svårt att ha ett fokus på ett bestämt lärande så då blir det de lärandet barnen kontrar med".

I intervjuerna framkom också en del reflektioner kring undervisning som att den blir mer synlig när man tittar på den genom observation och att det borde göras oftare, att det finns olika sätt att se på undervisning och att genom att titta på observationerna kan de se att de har kommit en bit på vägen i undervisningen i rutinsituationerna och att det har hänt något hos dem själva.

"Det känns som att man har kommit en bit på väg i undervisningen där".

"Ibland känner jag att jag kanske tänker att det bara ska bli överstökad och det är då man inte ska göra så för det är då det har hänt något i huvudet liksom".

3.3.3 Anser förskollärarna att tamburen och matsituationen är bra undervisningsmiljöer och iså fall hur?

Alla ansåg att det var lämpliga miljöer för undervisning. Det ansåg att det blev ännu tydligare efter att ha sett observationerna och att få ha reflekterat kring det. Förhållningssättet återkommer även här flera av dem uttryckte vikten av vårt bemötande för att kombinera omsorg och undervisning. Att det blev extra tydligt i rutinsituationerna.

De var också överens om att dessa situationer oftast innehåller mer spontan undervisning än planerad. De fångar stunden och barnen de möter och jobbar för att få till bra undervisning utifrån det.

"Det spelar ingen roll vad man pratar om när man vill jobba med språkutveckling, alltså man tar samtalet som blir". Intervju förskollärare

"Det kanske är mer spontan undervisning. Men det är absolut lämpliga situationer att ha det". Intervju förskollärare

3.3.4 Hur skulle undervisningen i dessa situationer kunna utvecklas

"Att man reflekterar över det tror jag är viktigt". Intervju förskollärare

Alla intervjuade förskollärare talar om vikten av att diskutera i arbetslaget och prata om förhållningssätt. Ta tillvara på stunden och lyssna in barnen, ge dem tid. Att personalen strävar efter att bygga vidare och utveckla arbetssättet för att komma djupare i undervisningen. En tyckte det var nyttigt att bli observerad för att synliggöra, som i det här fallet, undervisning i rutinsituationer.

4. Diskussion

I denna del diskuterar jag metoden samt mitt resultat.

4.1 Metoddiskussion

Anledningen till att jag valde att använda mig av aktionsforskning som metod är att det är en verksamhetsnära metod som passar ihop med läroplanen som säger att verksamheten ska vila på beprövad erfarenhet och vetenskaplig grund. Det blir en brygga mellan praktiken och forskningen. Det blir en fördjupning i förståelse som sedan kan leda till en förändring. Aktionsforskning har ett "bottoms up"-perspektiv där praktiken ska välja frågorna man vill fördjupa sig i vilket var jag i det här fallet. Undervisning i förskolan är som sagt ett ganska nytt begrepp som jag ville veta hur förskollärarna förhåller sig till samt hur undervisning kan se ut i förskolans rutinsituationer. Det kändes mycket aktuellt att välja det ämnet just nu med tanke på att ett förslag till läroplansrevideringen är lagt där begreppet undervisning ingår. I mitt fall var jag både forskaren och praktikern vilket betyder att jag inte hade antingen en forskare eller en praktiker att bolla med. Det löste sig emellertid ganska bra då mina kollegor har varit ett bra bollplank och min handledare fick agera "kritisk vän" som Rönnerman (2012) skriver om. I aktionsforskningens process har man fria val av metoder och analys. Det kan i sig vara lite förvirrande hur man ska göra sin undersökning men också hur den ska bearbetas. Jag hade en ganska tydlig bild framför mig hur den skulle se ut och med min handledares hjälp kunde jag göra en struktur som passade mig. Jag vill att mina kollegor ska kunna ta del av mitt arbete och kunna ha nytta av den i sitt eget arbete och då var det viktigt för mig att inte komplicera saker och ting. Med aktionsforskningen fick jag väldigt fria händer vilket passade mig.

4.2 Resultatdiskussion

4.2.1 Observationer

I den här diskussionen kommer jag bland annat att återknyta till Pihlgrens (2017) undervisningsmiljöer och Doverborg, Pramling och Pramling Samuelssons (2013) strategier för undervisning men kände att de inte riktigt beskrev den undervisningsmiljön som sker spontant i rutinsituationerna. Jag funderade mycket kring det och kom då på en egen: *Spontan-medveten undervisningsmiljö*. Rutinsituationer är till största del spontana situationer. Det finns ett huvudsakligt syfte (tambursituation - på och avklädning, matsituation – en måltid ska intas) men varje tillfälle blir spontan och unik. Hur många barn man har vid rutinsituationen kan variera, just vilka barn man har likaså samt att dagsform efter olika händelser kan variera. Här är det förskollärarnas bemötande och inställning till situationen som avgör. I en spontan-medveten undervisningsmiljö har förskolläraren ett medvetet förhållningssätt att möta, uppmuntra, utmana, stötta och bekräfta varje barn där just de befinner sig i syfte att undervisa i rutinsituationer. Fokus ligger på barnen och deras uppgift för stunden. Ett slags grundläggande bemötande av en medveten förskollärare som bedriver undervisning i rutinsituationer. Jag upplever sedan tidigare men efter denna uppsats har jag fått det bekräftat att förskollärare har en tanke med allt de gör med barnen i ett syfte till ett lärande, alltså undervisning.

Mestadels har undervisningen i de observationer jag har gjort varit spontan. Vissa delar av tambursituationerna var planerade såsom klädtavlan. I förslaget till den reviderade läroplanen står det att en undervisning kan vara både spontan som planerad.

"I utbildningen ingår undervisning. Undervisning innebär att stimulera och utmana barnen med målen i läroplanen som utgångspunkt och riktning, och syftar till en lärandeprocess hos barnen. Förskolläraren ska ansvara för det pedagogiska innehållet i undervisningen och för att det målinriktade arbetet främjar barns utveckling och lärande. Barns utveckling och lärande sker hela tiden och undervisningen ska därför utgå från ett innehåll som kan vara planerat eller ha uppstått spontant." Förslag till reviderad läroplan LPFÖ98.

Alla förskollärare undervisar på olika sätt och kan använda sig av olika strategier eller undervisningsmiljöer i olika situationer. Tambursituationen är en specifik aktivitet med ett huvudinnehåll: kläder ska tas på eller av. Visserligen kan annat innehåll smyga sig in men på eller avklädning är det som är huvudsyftet. Alla barn är olika och olika komna i sin utveckling. Vissa barn är vana att få mycket hjälp och andra är vana att försöka själva, oavsett ålder. Det jag kan se som ett genomgående tema i mina observationer av tamburen är det stöttande och utmanande bemötandet som Doverborg, Pramling och Pramling Samuelsson (2013) skriver om. Förskollärarna förhåller sig stöttande och utmanande gentemot barnen.

I ett par av observationerna såg jag specifikt att förskolläraren frågade barnen om de behövde eller ville ha hjälp istället för att bara hjälpa dem. Jag tänker att det faktiskt är viktigt ur flera synpunkter, dels att faktiskt respektera barnen i det fysiska bemötandet men

också genom att barnen då får fundera över om de faktiskt behöver hjälp. I LPFÖ 98, rev. 2016 står det: "Barnen ska få stimulans och vägledning av vuxna för att genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter". (Sid 7)

Man ska heller inte glömma vikten av att förbereda alla barn i allmänhet och vissa barn i synnerhet. Detta ser jag i två av observationerna där de arbetar med en klädtavla i tamburen där det sätts upp bilder på de kläderna som ska tas på. Här ser jag en kombination av en scaffoldingstöttande undervisningsmiljö (Pihlgren 2017) och en spontan-medveten undervisningsmiljö. Scaffoldingstöttande undervisningsmiljö är det för att det är ett sätt för barnen att få tillgång till sin proximala utvecklingszon. Personalen ger barnen ett verktyg för att kunna klara av en hel del av påklädandet själva. De kan gå tillbaka till tavlan för att söka stöd och personalen finns i närheten för stöttning och bekräftelse. Personalens stöd kan efter hand som barnen blir allt säkrare minska sitt stöd. Det leder till en känsla av självständighet som barnen har nytta av i andra sammanhang. En spontan-medveten undervisningsmiljö är det för att varje rutinsituation blir unik i innehållet eftersom det beror på barnens behov och intressen i situationen. Förskollärarna har en spontan situation men förhåller sig medvetet gentemot barnen genom att stötta, utmana, uppmuntra och bekräfta.

I en tambursituation är det ett högt tempo med ivriga barn. Det kan vara många barn och övriga aspekter att förhålla sig till såsom ringade telefoner och avbytande kollegor. Att vara en förskollärare är att vara en tusenkonstnär. Att ha möjlighet att fånga dagens alla stunder till undervisning är förskolans styrka och stolthet. Ett undervisande bemötande, ett undervisande förhållningssätt. Förskollärarna har oftast en tanke med allt de gör med barnen i ett syfte till ett lärande vilket då är undervisning. Att fånga stunden är signifikant för förskolepedagogiken. Att ta tillvara på alla stunder som ges oavsett om de är planerade eller ej. Det är också en styrka eller kanske t.o.m. en förutsättning i arbetet med barnen eftersom ibland kan både planerade men även rutinsituationer ta en helt oväntad vändning och det som sållar agnarna från vetet i situationer som denna är förmågan att kunna tänka om men ändå ta tillvara på stunden.

Det är en riktigt fin undervisningssituation med barnet som lyckas klä på sig själv med hjälp av utmaning och stöttning. Barnet visar stolthet och uttrycker: Jag kan själv! Den känslan kan vi väl alla sätta oss in i! Där kan jag se ett visst mått av scaffoldingstöttande undervisningsmiljö (Pihlgren 2017) och spontan-medveten undervisningsmiljö samt utmanande och stöttande strategi (Doverborg Pramling & Pramling Samuelsson 2013).

Jag skulle vilja göra om studien om några år för att se skillnaden när vi är vana vid begreppet undervisning i förskolan. Personligen är jag redan mer bekväm med begreppet sedan jag började med denna uppsats och ser nu undervisning i förskolan som något absolut självklart. Undervisning kan ske på så många andra sätt än bara som katederundervisning i skolan.

Matsituationen är en undervisning i vardagliga färdigheter och hur man för sig i ett socialt sammanhang. Det är en tydlig omsorgssituation där alla blir sedda och bemötta

samt omhändertagna så att ett grundläggande behov tillfredsställs. I LPFÖ 98, rev. 2016 står det: "*Förskolan ska stimulera barns utveckling och lärande samt erbjuda en trygg omsorg. Verksamheten ska utgå från en helhetssyn på barnet och barnets behov och utformas så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet*". (Sid. 5)

Det samtalas, barnen får vänta på sin tur, visa respekt och hänsyn mot varandra och lära sig att vara artig. Personalens egna handlingar är viktiga för att vara en bra förebild. Värdegrunden uttrycker det etiska förhållningssätt som ska präglade verksamheten. Återigen är det viktigt med den spontan-medvetna undervisningsmiljön.

"Omsorg om och hänsyn till andra människor, liksom rättvisa och jämställdhet samt egna och andras rättigheter ska lyftas fram och synliggöras i verksamheten. Barn tillägnar sig etiska värden och normer främst genom konkreta upplevelser. Vuxnas förhållningssätt påverkar barns förståelse och respekt för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle och därför är vuxna viktiga som förebilder" (LPFÖ 98, rev. 2016, sid. 4).

Tecken som stöd används vilket är ett bra hjälpmedel i språkutvecklingen, inte bara för barn med hörselnedsättningar utan även för hörande barn som extra bekräftelse i språket. De vardagliga samtalen stöttar och utvecklar språkutvecklingen samt det sociala samspelet. En måltidssituation innehåller ofta tillsägelser vilket jag då relaterar till Pihlgrens (2017) moralistiska undervisningsmiljö. Det kan vara att sköta sig, äta med besticken eller tillsägelser av andra slag.

Barnen får lära sig att vänta på sin tur samt själva bestämma vad de vill ha att äta och dricka. De får på så sätt vara med och påverka sin situation. "Mål: Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin förmåga att uttrycka sina tankar och åsikter och därmed få möjlighet att påverka sin situation" (LPFÖ 98, rev 2016 sid. 12).

Förskollärarna kan anpassa sitt stöd till barnen genom sin egen placering. Det ger då de barnen som behöver extra stöd just det utan att det egentligen märks. Det är en medveten strategi och metod utan att peka ut något barn. Ytterligare en yrkesstrategi som är en spontan-medveten undervisningsmiljö. I observation 3b ser jag en sådan situation. Detta barn behöver ganska mycket stöd i matsituationen och förskolläraren anpassar sig och bemöter barnet på ett sätt som krävs. Det är inte en planerad situation men förskolläraren snappar upp behovet och anpassar sitt bemötande. Det blir en spontan-medveten undervisningsmiljö.

I observation 4b vill barnen blanda mjölk i vattnet för att skapa "spökvatten". Förskolläraren bemöter detta genom att tillmötesgå barnen för att sedan också parera situationen från att spåra ur när barnen sedan vill blanda mer mjölk i glaset. Det kan tolkas som en moralistisk undervisningsmiljö men också vara ett medvetet val att hålla gott bordsskick. Många gånger är det liknande situationer som en förskollärare möter och då är frågan hur den bemöts. Det kan i sin tur hänga på förskolläraren men också situationen. Är det en lämplig situation att börja experimentera? Är det en förskollärare som gillar att

fånga stunden? Det kan finnas många alternativ i en sån här situation och hur just den situationen utvecklar sig beror alltså på en mängd olika saker.

Den moralistiska undervisningsmiljöns vara eller icke vara kan jag känna mig kluven till. I vissa situationer krävs en tillrättavisning såsom i observation 4b när barnen sitter och låtsasrapar. Det är en icke önskvärd beteende som förskolläraren vill lära barnen att så är inte trevligt att göra vid matbordet. Sedan kan en sådan tillrättavisning ske på olika sätt. Man kan säga: Sluta! Och man kan göra som förskolläraren i observationen gjorde genom att säga: Varför låter ni som grodor? Nu räknar jag till tre sedan är det slut. Det är återigen inställningen hos förskolläraren jag är ute efter. Det finns olika sätt att hantera även en tillrättavisning. I det här fallet tycker jag att förskolläraren hanterade det på ett bra sätt. En tydlig markering utan att vara en tillrättavisande auktoritet. Återigen använder sig förskollärare av olika strategier och undervisningsmiljöer utifrån situationerna och barnen de möter. De kan säkerligen växla olika dagar utifrån energimängd och sinnesstämning hos förskolläraren. Trots allt är även en förskollärare en vanlig människa. Det är dock ett sådant material som man sällan ser i en observation eftersom den aldrig kan bli helt objektiv.

4.2.2 Intervjuer

Det har varit ett sant nöje att göra dessa observationer och i intervjuerna fick jag det mesta från just dem bekräftade. Intervjuerna visar på att förskollärarna "lever som de lär" då det de säger stämmer överens med vad de gör. Åtminstone det som de har visat för mig men jag väljer att tro på att det är ett bemötande som de faktiskt brukar ha och inte ett tillgjort för mig. Det är inte ett slumpmässigt sätt att vara utan ett medvetet sätt att förhålla sig till barnen. Jag ser också en vilja och ett behov av att utveckla sig inom yrket för att man vill det bästa för barnen. Det gör mig stolt över mina kollegor och mitt yrke. De vill utveckla sig för att bli en bättre pedagog. Jag ser också en vilja till att vilja utveckla rutinsituationernas undervisning till ett mer förutbestämt fokusområde.

Jag kan se och höra förskollärare uttrycka att belöningen i den egna insatsen är att se barnens stolthet över att lyckas. Små saker som sammanslaget bildar en helhet i undervisningen. Det är ett uttryck för ett resultat av undervisning. Kvittot för sin egna insats.

I Pihlgrens (2017) undersökning kunde hon se att personalen ofta pratade med varandra, såg på/avklädningen som en passage mellan två aktiviteter, övervägande del låt-gå och moralistisk undervisningsmiljö, det var ofta situationer i kaos, dåligt med uppmuntran samt en osäker miljö för barnen. Detta såg jag väldigt lite av. Visst förekom det till viss del låt-gå undervisningsmiljö främst i tamburen men min tolkning av det hela är att det inte var ett medvetet val utan snarare något som sker när man inte räcker till. Är det fler som vill/behöver ha hjälp samtidigt kan det vara en strategi att uppmuntra dem till att prova själv för att man inte kan just då. Fast det kan ändå fylla en funktion. Blir det situationer som blir lite stressiga och många vill/behöver ha hjälp och man inte räcker till och barnet uppmuntras att prova själva och faktiskt kan och lyckas så blev det ändå en bra situation. Att det förekommer en moralistisk undervisningsmiljö är jag heller inte förvånad över. Det

är nog svårt att komma ifrån i sådana rörliga situationer men jag såg ändå väldigt lite av det. Vad det beror på att Pihlgren (2017) upplevde mer av detta än jag kan jag bara spekulera kring. Kanske var det att jag bara tittade på förskollärare som har en annan utbildning än barnskötare eller utbildad, kanske är det en "kultur" som sitter i väggarna och smittar av sig eller kanske nåt helt annat. Det hade varit spännande att titta mer på utbildningens betydelse för bemötande mot barnen. Där kommer jag tänka på Kroksmark (2013) som menar att undervisning är något en lärare håller på med hela sina arbetsdagar. Det är ett förhållningssätt en lärare arbetar utifrån.

I intervjuerna kommer det upp flertalet gånger att undervisningen i förskolan hänger mycket på förskollärares inställning till både lärande och interaktion med barnen. Detta har jag snappat upp till min egen undervisningsmiljö, spontan-medveten. Den blir en slags bas i arbetet med barnen. En mycket bra sådan skulle jag våga påstå dessutom.

Förskollärarna visar också i intervjuerna att de inte är helt bekväma med begreppet undervisning ännu men ju mer vi pratade om det ju mer självklart blev det. Det i sig är inget konstigt eftersom begreppet undervisning är nytt i förskolans värld men det att förskollärarna under intervjuens gång blir allt mer trygga i sina tankar om undervisning speglar återigen förskolepedagogikens storhet. Den spontan-medvetna undervisningsmiljön är förankrad hos förskollärarna oavsett om man kallar det vi gör för undervisning eller ett medvetet lärande hos barnen. Vart kommer den ifrån då? Det är intressant att tänka kring. Förskollärarna jag observerade och intervjuade hade 0–24 års erfarenhet som förskollärare men alla hade en spontan-medveten undervisningsmiljö som grund i sitt förhållningssätt. Kommer det i utbildningen? Den skiljer sig kraftigt åt från den som var klar för 24 år sedan jämfört med den som var klar i januari. Sitter det i kulturen i förskolan? Vem färgade den iså fall först? Är det ett personlighetsdrag man har som person och just därför väljer förskolläraryrket? Många är frågorna kring det men orimliga att svara på. Kanske är det en kombination av olika saker. Detta var hur som helst en av de stora aha-upplevelserna för mig men också något som skapade fler frågor hos mig.

Förskollärarna vill utveckla undervisningen genom att lyfta begreppet, vad innebär det och vad lägger vi in i det. En av förskollärarna har lite svårt att skilja mellan lärmiljöer och undervisning vilket jag inte ser som något negativt. Det är ändå två begrepp som står väldigt nära varandra. Men genom att lyfta begreppet och tänka till kring det kan vi utvecklas och bli bekväma med undervisning som begrepp. Det var också intressant att se förskollärarnas eget "uppvaknande" när vi tillsammans gick igenom observationerna. De blev mycket mer medvetna om undervisning på detta sätt och flera önskade att få göra mer av sådant, att titta på varandra för att synliggöra begrepp. I Skolinspektionens rapport "Förskolans pedagogiska uppdrag – om undervisning, lärande och förskollärares ansvar" från 2016 visar det på att förskollärarna inte alls var bekväma med begreppet undervisning vilket jag faktiskt inte mötte alls i min studie. Rapporten är från 2016 och kanske har begreppet undervisning så smått smugit sig in i verksamheten under de två åren som har gått. Att ett förslag till läroplanens revidering innefattar begreppet undervisning kan säkert också ha påverkat.

Jag kan genom intervjuerna och observationerna dra slutsatsen att undervisningen i dessa situationer är mer spontana än planerade aktiviteter. Tilläggsförslaget till LPFÖ 98 om undervisning i förskolan säger bl.a.

"Undervisning innebär att stimulera och utmana barnen med målen i läroplanen som utgångspunkt och riktning, och syftar till en lärandeprocess hos barnen. Förskolläraren ska ansvara för det pedagogiska innehållet i undervisningen och för att det målinriktade arbetet främjar barns utveckling och lärande. Barns utveckling och lärande sker hela tiden och undervisningen ska därför utgå från ett innehåll som kan vara planerat eller ha uppstått spontant" (Sid 2.)

Utifrån det kan en undervisningssituation vara en lärandesituation om den är genomförd av en förskollärare vare sig den är planerad eller spontan. I två utav observationerna användes en s.k. klädtavla som förskollärarna sedan talade om i intervjuerna. Den är till skillnad från det spontana innehållet planerad. Jag tror att fler delar av rutinsituationerna skulle kunna planeras på liknande sätt för att få en ännu bättre undervisning. Samt att utveckla hur undervisningen skulle kunna fördjupas. Men frågan om rutinsituationerna verkligen kan eller ens ska detaljplaneras kan jag också fundera över. Kan man verkligen planera allt? Hur skulle verksamheterna se ut om rutinsituationerna detaljplanerades? Vad händer med alla planeringar när de av olika anledningar inte kan genomföras? För vem planerar vi? För oss själva eller för barnen eller för chefen? Det är också några saker att fundera vidare kring. För stort fokus på att få "rätt" innehåll i varje situation skulle kunna leda till att man tappar barnens intresse helt. Medvetet förhållningssätt i en spontan situation är att föredra anser jag. För det handlar inte om att bortse från de situationerna som lämpliga undervisningsmiljöer utan att ha ett hållbart förhållningssätt gentemot dem. Jag har många ambitiösa kollegor som vill en hel massa och en alltför stor hög med krav på sig och sitt yrkesutförande är inte alltid en bra kombination. Kanske att kunna landa i en samsyn skulle kunna vara ett första steg, vad vill vi att det viktigaste är i de olika rutinsituationerna och kan de skifta? Återigen, den spontan-medvetna undervisningsmiljön är viktig och den kan säkert med enkla metoder utvecklas.

Min undersökning visar på ett behov och en vilja att utveckla en medvetenhet kring undervisning i rutinsituationerna. Studien visar inte ett motstånd till begreppet undervisning som Jonsson Williams & Pramling Samuelssons (2017) undersökning gjorde. Ändå är definitionen undervisning ny i förskolan och är en i startgroparna pågående process. Processer ska ta tid och förhoppningsvis sker en utveckling hos förskollärarna som leder till en utveckling även för barnen men kanske framför allt att det blir en kvalitetshöjning för förskolan.

Avslutningsvis vill jag svara på titelns fråga: Undervisning i förskolans rutinsituationer – spontan eller planerad aktivitet? Både och! Undervisning i rutinsituationerna är främst spontan men en del planerad aktivitet förekommer. Situationerna är spontana i tamburen och i matsituationerna men delar av de situationerna är planerade utifrån ett undervisningssyfte. Förskollärarna har en spontan-medveten undervisningsmiljö som

förhåller dem professionella i situationerna de möter. Omsorg möter undervisning och bildar en helhet genom en spontan-medveten undervisningsmiljö.

5. Referenser

Doverborg, E., Pramling, N., Pramling Samuelsson, I. (2013). *Att undervisa barn i förskolan*. Stockholm: Liber.

Hammarström-Lewenhagen, B. (2016). *Förskolans århundrade. Pedagogiska nyckeltexter om förskolans framväxt och idévarv*. Falkenberg: Gleerups.

Jonsson, A., Williams, P. & Pramling Samuelsson, I. (2017). *Undervisningsbegreppet och dess innebörder uttryckta av förskolans lärare. Forskning om undervisning och lärande. Nr 18*.

Kroksmark, T. (2013). *De stora frågorna om skolan*. Lund: Studentlitteratur.

Lpfö 98 (2016). Läroplan för förskolan: reviderad 2016. Stockholm: Skolverket.

Läroplan för förskolan. Lpfö 18 (2018) Stockholm: Skolverket.

Pihlgren S, A. (2017). *Undervisning i förskolan*. Stockholm: Natur och kultur.

Rönnerman, K. (2012). *Aktionsforskning i praktiken - förskola och skola på vetenskaplig grund*. Lund: Studentlitteratur.

Simmons-Christenson, G. (1997). *Förskolepedagogikens historia*. Stockholm: Natur och kultur.

Skolinspektionen *Förskolans pedagogiska uppdrag om undervisning, lärande och förskollärares ansvar* (2016). Diarienummer 2015:5617 www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2016/forskolan-ped-uppdrag/rapport-forskolans-pedagogiska-uppdrag.pdf

Skolverket (2010) Skollagen §3 www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Sverige (2013). Skollagen (2010:800): med Lagen om införande av skollagen (2010:801). (3., [rev.] uppl.) Stockholm: Norstedts juridik.

Vetenskapsrådet. Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

6. Bilagor

Bilaga 1.

Intervjufrågor om undervisning i förskolan

- Vad tänker du på när jag säger undervisning i förskolan?
- Vad kan du beskriva utifrån observationerna angående undervisning?
- Kan du beskriva vad du tänker kring undervisningen i dessa situationer?
- Anser du att tamburen och matsituationerna är en lämplig undervisningsmiljö?
Iså fall, hur?
- Hur ser du att man skulle kunna utveckla undervisningen i dessa situationer?

Bilaga 2

Informationsbrev till vårdnadshavare

Hej!

Ida Strandqvist heter jag och arbetar på Rosenlunds förskola på avdelningen Doppingen. Jag läser en magisterutbildning i pedagogik och denna terminen skriver jag min magisteruppsats som handlar om undervisning i förskolan.

Jag kommer att observera några av mina kollegor i tambur och matsituationer. Mitt syfte är att se om det sker undervisning där.

Jag kommer också att göra intervjuer med de observerade förskollärarna.

Era barn kommer inte att vara i fokus utan det är förskolläraren jag tittar på. Jag kommer att använda papper och penna när jag observerar. Inga namn kommer att nämnas, materialet är mitt och endast avsett för min uppsats.

Är ni intresserade av att få veta mer eller har några andra frågor är ni välkomna att kontakta mig!

Vänliga hälsningar Ida Strandqvist

ida.strandqvist@jonkoping.se

0703-121564